

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

Til va adabiyot.uz

«Til va adabiyot – Преподавание языка и литературы – Language and literature teaching» (e-mail: tilvaadabiyotuz@gmail.com)

<https://oak.uz/pages/4802>

2024-yil. 10-son

Ulug' rus shoiri Aleksandr Sergeyevich
Pushkinning 225 yilligi nishonlandi

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
 НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
 SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

Til va adabiyot.uz

Bosh muharrir

Nargiza BERDIYEVA

Tahrir hay'ati:

Nizomiddin Mahmudov
 Yorqinjon Odilov
 Jabbor Eshonqulov
 Baxtiyor Daniyarov
 Abdurahim Nosirov
 To'liqin Saydaliyev
 Barno Buranova
 Zulxumor Mirzayeva
 Qozoqboy Yo'ldoshev
 Bahodir Jovliyev
 Salima Jumayeva
 Qayum Baymirov
 Manzar Abdulxayrov
 Alijon Safarov
 Madina Nuriddinova
 Latifa Xudayqulova
 Barno Kadirova
 Nargiza Mirzayeva
 Guli Shukurova
 To'maris Butunbayeva
 Okila Turakulova
 Yuldosh Raxmatov
 Ramziddin Abdusatorov
 Feruza Manukyan

Axborot hamkorimiz:

Muharrirlar:

Bibimaryam RAHMONOVA
 Oydin SHUXRATOVA

Sahifalovchi:

Mahliyo ABDUQODIROVA

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri
 Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
 Telefon: (98) 121-74-16,
 (71) 233-03-10, (71) 233-03-45,
 (71) 233-03-67.
 e-mail: tilvaadabiyotuz@gmail.com

Ilmiy-metodik elektron jurnal

M U N D A R I J A

Dolzarb mavzu

Nasiba Sabirova. Xorazm dostonchilik maktablari va ularning o'ziga xos xususiyatlari.....3
Bobonazar Murtazoyev, Feruza Hafizova. "Ona tuproq qo'shig'i" da Surxon vohasining tarixiy talqini.....6
Shaxlo Xalilova. O'zbek va ingliz ertakshunosligida yetakchi obrazlarning o'rganilish masalasi.....9
Aзамат Матякубов. Повышение научной грамотности на основе Международных программ оценки (PISA).....11

Tilshunoslik

Dilmurod Ashurov. Maqol va matallarning lingvokulturologik xususiyatlari («Alpomish» dostoni misolida).....13
Ramziya Jo'rayeva, Minovvarxon Hojiyeva. Muqimiy asarlarida qo'llangan leksemalarning semantik xususiyatlariga doir.....15
Jobir Avriddinov. Sadridin Ayniyning "Tojik-fors adabiy tilining yarim mufassal lug'ati" va uning lug'atshunoslikdagi ahamiyati.....17
Aziza Butunbayeva. Terminlarning mazmuni va mohiyati.....20
Dilbar Niyazova. Til egalaringing nutqida yosh xususiyatini namoyon etuvchi lisoniy shaxs tiplari.....22
Nazira Yangibayeva. "Maorif va o'qitg'uchi" jurnalidagi tilshunoslikka oid maqolalarga doir.....24

Adabiyotshunoslik

Iroda Pardayeva. She'riy parchalarda qofiya ziynati.....26

Nilufar Chuliyeva. "Go'r o'g'li yoxud hayot suvi" romanida zamon va makonning mifopoetik talqini.....28
Амина Фаттахова. Символика названия повести У. Умарбекова «Летний дождь».....30
Мадина Касымова, Александра Екабсонс. Лирический герой в поэзии Натальи Белоедовой.....32

Ilg'or pedagogik texnologiyalar

Zilola Salisheva. Innovatsion yondashuvlar asosida xorijliklarga o'zbek tilini o'rgatish vositalari.....34
Fayzullo Begov. Communicative competence for teaching foreign languages in ESP classes.....36
Munisa Qosimova, Shahid Tasleem. Adabiyot darslarida keys texnologiyasidan foydalanish.....38
Умида Пулатова. Протокол осмотра: некоторые аспекты обучения студентов-юристов его составлению.....40
Shohida Abdullayeva. Difficulties in translating metaphorical linguistic units in financial texts.....43

Tadqiqot

Muxlisa Sabirova. O'zbek internet matnlarida xalq maqollarining lingvomadaniy xususiyatlari.....46
Madina Subxonova. Diniy diskurs atamasi bayoni va uning badiiy kontekstda voqelanishi.....48
Saidaxon Mamatkulova, Nargizaxon Ernazarova. Poetik nutqda grammatik kategoriyalarni normativ qo'llashdan chetga chiqishlar.....50
Gulasal Qayumova. Eng qadimgi manbalarda ota fenomeni.....53
Nilufar Karimova. Munojot hamd g'azallar badiiyati.....56

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 338/6-sonli qarori bilan Filologiya hamda Pedagogika fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari (PhD, DSc) asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrdir.
<https://oak.uz/pages/4802>

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдурахмонов Х. Синтаксические особенности узбекских народных пословиц: Автореф.дисс... канд.филол.наук. – Тошкент, 1964.
2. Бакиров П.У. Номинацентрические пословицы в разносистемных языках (на материале русских, узбекских и казахских языков): Автореф.дисс...док.филол.наук. – Ташкент, 2007. – 50 с.
3. Жўраева Б. Мақолларнинг лисоний мавқеи ва маъновий-услубий кўлланиши: Филол.фан.номз...дисс. автореф. – Самарқанд, 2006. – 24б.
4. Жўраева Б.М. Ўзбек халқ мақоллари шаклланишининг лингвистик асослари ва прагматик хусусиятлари. Филол.фан.докт(DcS).дисс...автореф. – Самарқанд, 2019. – 73 б.
5. Турдалиева Д.С. Ўзбек халқ мақолларининг лингвопозтик хусусиятлари. Филол.фан.бўйича фалс. (PhD) док... дисс. – Қарши, 2009.133-б.
6. Абакумова О.Б. Пословица в медийном дискурсе // Вестник Томского государственного университета. – Томск, 2010. № 1. – с. 7-10.
7. Григорьева Н.О. Функции фразеологизмов в рекламе // Журналистика на стыке тысячелетий: матер. Меж.науч.конф. – Ростов на Дону, 2000. Вып 2. – с. 124-126.
8. Qalandarov Sh.Sh. O'zbek lingvomadaniy muhitida xalq maqollari avfemizatsiyasi. Filol.fan.bo'yicha falsafa (PhD) dokt.diss...avtoref. – Farg'ona, 2019. 16-b.

Madina SUBXONOVA,

Buxoro davlat universiteti o'qituvchisi

madinasubxonova2@gmail.com

DINIY DISKURS ATAMASI BAYONI VA UNING BADIY KONTEKSDA VOQELANISHI

Annotatsiya: ushbu maqolada tilshunoslikda diskurs atamasi tahlili, uning diniy matnlar va diniy nutqdagi voqelanishi haqida so'z boradi. Shuningdek, diniy til mohiyatini anglash borasida olib borilgan izlanishlar o'rganildi. Islom dini asoslarini o'z ichiga oluvchi payg'ambar so'zlari, ularning jamlanmasi, hadislar talqiniga ham to'xtalib o'tiladi. Bundan tashqari badiiy va diniy diskursning bog'liqligi, bu ikki matnlarning bir-birida ta'siri hamda adabiy asarlarda ushbu ta'sirning qay tarzda voqelanishi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: *diskurs, diniy diskurs, dunyoviy diskurs, sintaktik yondashuv, stilistik yondashuv, kommunikativ yondashuv, empirik qo'llanilish, tautologik qo'llanilish.*

Annotation: this article talks about the analysis of the discourse term in linguistics, its occurrence in religious texts and religious speech. Also, the research conducted on the understanding of the essence of religious language was studied. The words of the Prophet, including the foundations of Islam, their summation, and the interpretation of hadiths are also discussed. In addition, the relationship between artistic and religious discourse, the influence of these two texts on each other, and how this influence is manifested in literary works are analyzed.

Key words: *discourse, religious discourse, secular discourse, syntactic approach, stylistic approach, communicative approach, empirical application, tautological application.*

Аннотация: в данной статье говорится об анализе дискурсивного термина в лингвистике, его встречаемости в религиозных текстах и религиозной речи. Также были изучены исследования, проводимые по пониманию сущности религиозного языка. Также обсуждаются слова Пророка, включая основы ислама, их суммирование и интерпретацию хадисов. Кроме того, анализируется соотношение художественного и религиозного дискурса, влияние этих двух текстов друг на друга и то, как это влияние проявляется в литературных произведениях.

Ключевые слова: *дискурс, религиозный дискурс, светский дискурс, синтаксический подход, стилистический подход, коммуникативный подход, эмпирическое применение, тавтологическое применение.*

Hozirgi vaqtda Yevropa tilshunosligida diskurs atamasini o'rganishda D.Shifrin tomonidan aniqlangan uchta asosiy yondashuv mavjud. Birinchi yondashuv diskursni "jumladan yuqorida yoki gap ustidagi til" deb ta'riflaydi [Schiffrin, 23]. Ikkinchi yondashuv nutq funksiyalarini tahlil qilish tilning funksiyalarini keng ijtimoiy-madaniy kontekstda o'rganish bilan shartlanadi, deb taxmin qiladi [diskurs tahlili, albatta, qo'llaniladigan tilni tahlil qilishdir] [o'sha yerda: 31]. Uchinchi variant shakl va funksiyaning o'zaro ta'sirini ta'kidlaydi: "nutq sifatida nutq" [o'sha yerda: 39-41]. Bu ta'rif shuni ko'rsatadiki, nutq "gapdan ko'ra ko'proq" lingvistik tuzilish birliklarining ibtidoiy to'plami emas, balki tildan foydalanishning funksional jihatdan tashkil etilgan, kontekstualashtirilgan birliklarining ajralmas to'plamidir.

Biz E.S.Kubryakova tomonidan ko'rsatilgan ichki tasnifda nutqni o'rganishga Yevropa yondashuvlari bilan umumiy xususiyatlarni topamiz. "Muloqot, nutq, nutq faoliyati" kitobida:

1) strukturaviy-sintaktik yondashuv: matn parchasi sifatida nutq, ya'ni jumla darajasidan yuqori ta'lim (frazaviy birlik, murakkab sintaktik butun).

2) strukturaviy-stilistik yondashuv: nutq so'zlashuv tilining matndan tashqari tashkiloti sifatidagi nutq qismlarga aniq bo'linmasligi, assotsiativ bog'lanishlarning ustunligi, stixiyalilik, situatsionlik, yuqori kontekstuallik va stilistik o'ziga xoslik bilan tavsiflanadi.

3) kommunikativ yondashuv: nutq og'zaki muloqot (nutq, foydalanish, tilning ishlashi), dialog yoki suhbat sifatida, ya'ni dialogik nutqning bir turi yoki bunday pozitsiyani hisobga olmaydigan rivoyatdan farqli ravishda so'zlovchi pozitsiyasidan nutq sifatida [Kubryakova, 2000: 7-25].

Asosan, diskurs "og'zaki ifodalangan va ramziy ravishda qayd etilgan, muallif nuqtayi nazaridan ma'lumotli va mazmunli o'z-o'zini ta'minlashga ega bo'lgan nutq - aqliy faoliyat mahsulidir" [Gudkov, 2000: 97]. Bunday holda, "belgilarning takrorlanadigan ketma-ketligi bo'lmagan va bir tomondan tilga, ikkinchi tomondan esa badiiy muloqot ishtirokchilarining mentalitetiga qaratilgan nutqni, matndan farqli o'laroq, rasmiylashtirilgan va shakllangan nutq deb hisoblash mumkin emas." [Miller, 2005: 243]. L.V. Millerning so'zlariga ko'ra, diskurs nutqiy fikrlash jarayoni va san'at sohasidagi nutq faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos usuli. U faqat badiiy ma'noni yaratuvchi va idrok etuvchi uchun umumiy bo'lgan umumiy estetik kontekstni belgilaydi [o'sha yerda: 243]. Nutqning yana bir xarakterli xususiyati uning syujetsizligidir.

Yuqorida aytilganlarning barchasini hisobga olgan holda va nutqning lingvistik xususiyatiga tayangan holda, biz L.V.Miller tomonidan shakllantirilgan badiiy nutqning yana bir ta'rifini taqdim etamiz.: "Badiiy nutq – bu dunyoning badiiy tasviri bilan tarixan o'rnatilgan va shartlangan, tarqoq ko'plab badiiy bayonotlar makonini ifodalovchi, tematik prinsip asosida estetik jihatdan tartibga solingan va aniqlangan turli xil ma'nolarning lingvistik mavjudligining o'ziga xos shakli." [o'sha

yerda: 243].

"Diniy" nutq sifatida qabul qilinadigan diskurs va "dunyoviy" diskursni aniq farqlashni taklif qilish qiyin bo'lishi mumkin. Eng umumiy ma'noda, din olimlari tomonidan qo'llaniladigan "diniy til" odatda diniy e'tiqod qiluvchilar o'zlarining diniy e'tiqodlari va diniy tajribalari haqida gapirganda ishlatiladigan yozma va og'zaki tilni anglatadi (Harrison, 2007, 127-bet).

Diniy e'tiqodlarning gnoseologik mohiyatini aniqlash maqsadida diniy nutqni birinchilardan bo'lib faylasuflar o'rgandilar. Shu munosabat bilan, "diniy nutq" atamasi xudo(lar) haqida aytilgan bayonotlar yoki da'volarga mos kelishi uchun ishlatiladi. Kutilganidek, til bilan tasvirlangan Ibrohim alayhissalomning (va boshqa butparast xudo(lar)ning) tabiati, ritorik til va diniy til yetkazadigan hissiy joziba eng ko'p e'tiborni tortdi. Biroq, diniy tilning namoz o'qiyotganda hissiy tuyg'ularni qo'zg'atishdan tashqari ko'p maqsadlari bor.

Payg'ambarlar ma'ruzasini o'qigan odam, asosan, yuqorida aytib o'tilgan foydalanishlarga moslikni topadi. Misol uchun, u Muhammad payg'ambarning ko'pgina so'zlari oldingi payg'ambarlar va ularning qavmi kabi faktga asoslangan va tarixiy voqealar haqida gapiradigan empirik foydalanishning dalillarini aniq ko'rsatadi. Bundan tashqari, payg'ambarlik nutqi tavnologik qo'llanishni o'z ichiga oladi, unda ma'lum bir ma'nodagi ortiqcha takrorlar ifodalangani, masalan, musulmonlarni birodarlar yoki Xudoning xizmatkorlari deb aytish. Hissiy qo'llanish, asosan, axloqiy amrlarni takomillashtirishni o'z ichiga olgan so'zlarda va Allohga iltijo bilan bog'liq bo'lgan gaplarda ko'rinadi. Payg'ambarlik nutqida uning ko'rsatmalaridan foydalanishni aks ettiruvchi ko'plab qonunlar, siyosatlar va belgilangan harakatlar mavjud. Shunga qaramay, musulmonlar "mif" tushunchasi va islom diniy nutqi o'rtasidagi bog'lanishni qabul qilishni istamaydi, chunki "mif" odatda qadimgi odamlar va ularning xudolari, xalqlar haqidagi "noto'g'ri" folklor hikoyalari ishora qiladi. Biroq, Islom diniy payg'ambarlik nutqlarida koinot qanday yaratilgani va musulmonlar va ularning Xudosi o'rtasidagi munosabatlarni boshqaradigan tamoyillar haqida hikoya qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Карасик В. И. Религиозный дискурс // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики. — Волгоград, 1999.
2. Бобырева Е. В. Религиозный дискурс: ценности, жанры, стратегии (на материале православного вероучения): автореф. дис. ... канд. фил. наук. — Волгоград, 2007.
3. Max Black, *Models and Metaphors* (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1962), ch. III.
4. Subxonova, M. (2022). Роль языка и культуры в лингвокультурологическом анализе английских и узбекских пословиц. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 8(8). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/5895
5. Subxonova, M. (2023). DINIY DISKURSDA METAFORIK BIRLIKLAR TALQINI VA FUNKSIONALLIGI.

6. Subxonova, M. (2022). LINGVOMADANIY BIRLIK LARNING DO'STLIK HAQIDAGI INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARIDA IFODALANISHI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 23(23). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/8213

7. Otabekovna, S. M. (2023). METAPHORIC EXPRESSIONS IN DIFFERENT RELIGIOUS TEXTS. "ENGLAND" MODERN PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY: PROBLEMS AND SOLUTION, 10(1).

8. Qosimova, N. (2022). ТАРЖИМАНИ ОПТИМАЛЛАШТИРИШНИНГ КОГНИТИВ МЕХАНИЗМЛАРИ: Қосимова Нафиса Фарҳодовна, Бухоро давлат университети таржимашунослик ва лингводидактика кафедраси доценти, PhD (e-mail: n.f.qosimova@buxdu.uz) Карбозова Гульнора Кумисбековна, Заведующая кафедрой английского языкознания Южно-Казахстанского государственного университета имени М. Ауэзова, к.ф.н., доцент. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 23(23). извлечено от http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/8212

9. Zokirova N. ТЕОРИЯ ТРАНСЛАТОЛОГИИ: ОТ ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ ТРАДИЦИИ К ТРАНСЛАТОЛОГИИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 6. – №. 2.

10. Nasriddinova, Z. S. . (2023). Conceptual Analysis of Word Formation and Sentences. INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE LEARNING AND APPLIED LINGUISTICS, 2(5), 46–50. Retrieved from <https://internationalpublishing.com/index.php/IJLAL/article/view/1697>

11. Chorikulovna, M. Y. (2022). Syntactic and semantic analysis of word combinations in the English and Uzbek languages. Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT, 2(5), 199-206.

Saidaxon MAMATKULOVA,
Nargizaxon ERNAZAROVA,
O'zbekiston davlat jahon tillari
universiteti o'qituvchilari

POETIK NUTQDA GRAMMATIK KATEGORIYALARNI NORMATIV QO'LLASHDAN CHETGA CHIQISHLAR

Annotatsiya: ushbu maqolada poetik nutq va uning grammatik kategoriyalar bilan bog'liqligi, til normasidan chetga chiqishlarning poetik nutqqa ta'siri va xos xususiyatlari borasida fikrlar keltirilgan, o'zgarishlar misollar tahlili bilan yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: poetika, poetik nutq, grammatik kategoriyalar, leksik sathlar, morfologik sathlar, sintaktik sathlar.

Аннотация: в данной статье представлены размышления о поэтической речи и ее связи с грамматическими категориями, о влиянии и характерных особенностях отклонений от языковой нормы на поэтическую речь, изменения освещены анализом примеров.

Ключевые слова: поэтика, поэтическая речь, грамматические категории, лексические уровни, морфологические уровни, синтаксические уровни.

Annotation: this article presents ideas about poetic speech and its relationship to grammatical categories, the influence and characteristic features of deviations from the norm of language on poetic speech, the changes are illuminated by an analysis of examples.

Keywords: poetics, poetic speech, grammatical categories, lexical levels, morphological levels, syntactic levels.

Kirish. Poetika va poetik nuq masalasida turlicha qarashlar mavjud bo'lib, poetik nutq atamasini, asosan, she'riy nutq ma'nosida talqin qiluvchilar ko'pchilikni tashkil etadi. Biroq hozirgi davrga kelib, poetika atamasi san'atning badiiyati, badiyiligi ma'nosini ham anglata boshladiki, shunga muvofiq tarzda poetik nutq tushunchasi nafaqat she'riy, balki nasriy va dramatik asarlarga nisbatan ham qo'llanilib, asar qurilishida badiyilikni ta'minlovchi usul va vositalarning umumlashma vazifasini

anglatish uchun xizmat qila boshladi. Bu borada V.Veydning quyidagi tavsifi fikrimizni dalillaydi: "Biz poetik nutq atamasini nafaqat she'riy asarlarga nisbatan, balki san'atga tegishli bo'lgan, so'z san'atini tavsiflovchi har qanday nutqqa nisbatan qo'llaymiz. Bunday nutq parchalari yoki elementlari doimiy kundalik hayotimizda ham uchraydi; bu esa san'atning hayotdan ayricha, o'z qobig'iga o'ralgan narsa emasligini ko'rsatadi".[3]

Poetik nutqning o'ziga xos xususiyatlari haqida